

Zteč hradu

– útok na Norsk Hydro

„Hukot strojů se k nám šířil z rokle. Pochopili jsme, proč si Němci mohou dovolit držet tak malé stráže. Celý komplex, podobně jako středověký hrad, byl postaven na nepřístupném místě chráněném příkrými srázy a řekou,“

napsal později Knut Haukelid

Norsk Hydro, rozsáhlý komplex vodní elektrárny a elektrochemické továrny, který se nachází v Rjukanu-Vemorku v jižním Norsku a který se dostal do rukou Němců, vyráběl oxid deuteria (D_2O , „těžká voda“). Těžká voda je důležitou součástí jaderného reaktoru, je v ní iniciována řetězová reakce štěpného materiálu, a pokud není řízena může dojít k jaderné explozi. Proto za 2. světové války podnikly Spojené státy a Velká Británie několik akcí, aby továrnu vyřadily z provozu. Jednou z nich byl 26. února 1943 útok devíti Norů, kteří prošli výcvikem u britských *commandos*.

Když devítileté komando sjíždělo ze svahu od jejich chaty, lyže byly téměř neviditelné v měkkém sněhu. Na svých nových britských uniformách měli nataženy bílé pláště. Náhle zahlédli „hrad“, který se mdle trpytil v měsíčním světle. Tento pohled v dáli u některých mužů vyvolal záchvěv strachu. Jejich cíl již nebyl pouze snímek nebo značka „X“ na mapě, ale zdánlivě nepřístupná betonová pevnost.

Commandos opatrně jeli po zledovatělé silnici do Rjukanu, potom následovali Clause Helberga k vedlejší cestě. Zde, kousek od ní,

zahrabali lyže, hůlky, část přebytečné výstroje a bílé kamuflážní pláště. Počítali, že vše vyzvednou během svého ústupu, pokud se jim podaří dostat z továrny živí. Odted budou vystupovat jako „britští vojáci“.

Nyní byli zatěžkáni pouze pistolemi, samopaly Thompson, noži, municí a náložemi. V čele s Helbergem se vrátili k hlavní silnici a začali sestupovat k řece. Část cesty se klouzali po hladkých, sněhem zakrytých kamelech. Když se dostali na dno rokle, zvuk šplouchající vody zesílil jejich obavy, že teplý vzduch rozpustil led na řece. Dokázali by s veškerou výzbrojí a výstrojí přeplavat ledově studenou řeku?

„Vyzkouším to,“ prohlásil Helberg, přestože věděl, že se při tom může utopit.

Zatímco ho kamarádi s napětím sledovali, strčil jednu nohu do vody, dokud pod ní neucítil pevný led, potom to zkusil oběma nohama. Opatrně našlapával na led, zároveň téměř nemohl udržet

■ Pohled na továrnu na výrobu těžké vody, která se tyčí na skále v Rjukanu-Vemorku.

na kluzkém povrchu rovnováhu. Nakonec se mu podařilo dosáhnout břehu na druhé straně. Led jej udržel. Ostatní jej postupně opatrně následovali, přestože led již pod nimi začal pukat. Další krize překonána.

Helberg vedl své kamarády k úzké stezce, kterou našel již dříve. Byla lemována křovisky. Budou se muset přesunovat z římsy na římsu, hledat úchyty pro ruce a pro nohy.

Všichni byli potichu a zvažovali tuto ohromnou výzvu. Byla to více než 45m stěna; byla to zkouška nejen jejich svalů, ale také jejich ducha.

Joachim Ronneberg vydal rozkaz ke zdolání skály.

Zatímco se někteří muži neodvažovali podívat dolů, když se sunuli nahoru, ostatní se zahleděli do černého kaňonu, kam rytmicky dopadal rozbředlý sníh. Ale jejich zrak se především soustředil na skalní stěnu, když se snažili najít štěrby, trhliny, jakékoliv křoví, které by měli na dosah. Zároveň byl každý popoháněn strachem, že by mohl zpomalovat své kamarády.

Postupně se jim vyprazdňovala mysl a jejich těla se podobala robotům, taženým nezadržitelnou téměř podvědomou vůlí neza-

■ Joachim Ronneberg vedl norský útok na továrnu na výrobu těžké vody.

tíženou strachem nebo úzkostí. Centimetr za centimetrem směřovali s tlukoucími srdci k římsé s železnici a nakonec téměř s ochrnutými prsty se zachytili na nejvyšším okraji římsy. Jeden za druhým se překulili na rovnou plochu, pomáhali těm vzadu. Vyčerpaní leželi několik minut vedle kolejí a snažili se popadnout dech. Kolik z nich to dokázalo? Všech devět!

Jak předpokládali, v okolí se nenacházeli žádní Němci, ale mohli se kdykoliv objevit. Ronneberg se podíval na hodinky. Pár minut po 23. hodině. Nařídil svým mužům, aby se v řadě za sebou podél železnice vydali k továrně. V čele šel Knut Haukelid vedoucí pětičlennou krycí skupinu, která měla vyčistit od min a případného nepřítele cestu pro Ronnebergův demoliční tým. Kohokoli mohli zabít, ale zásobníky s těžkou vodou musí být zničeny.

Po půlhodinovém pochodu v bezměsíční noci zastavili před malou, sněhem zakrytou transformátorovou stanicí, která se nacházela asi 500 m od brány továrny. Nyní uviděli vísutý most a strážce, které se na něm o půlnoci měly vyměnit.

Přesně 30 minut po půlnoci se znovu sešli v čele s krycí skupinou Knuta Haukelida, za něj následoval Ronneberg a demoliční skupina. Zastavili se u kůlny na nářadí 100 m před branou do továrny. Ronneberg přešel za Haukelidem a vydal poslední rozkazy před útokem.

Všech pět členů krycí skupiny se prosmyklo branou na dvůr a zalehlo v předem určených pozicích. Helberg kryl bránu; Kjølstrup přírodní potrubí; Storhaug visutý most. Haukelid a Poulsson se ukryli za bednou necelých 20 m od kasáren, odkud byli ostatní nejvíce ohroženi. Pokud by byl spuštěn poplach, měli zahájit palbu na strážce ze svých Thompsonů a pistolí, a použít i granáty.

Mezitím demoliční skupina, která se skládala z Ronneberga, Kaysera, Stromsheima a Idlanda, se skrytě přesunula podél plotu a přestříhla řetěz na druhé bráně, která měla sloužit jako záložní ústupová cesta. Potom zamířili k ocelovým dveřím budovy pro elektrolýzu, ve které byla uskladněna vysoce koncentrovaná těžká voda. Ronneberg se pokusil dveře otevřít.

„K sakru! Zamčené!“ zamumlal.

Nálož by je dokázala otevřít, ale zároveň by vyburcovala Němce, kteří překvapivě tuto oblast nehlídali. I kdyby se jim potom podařilo uniknout, během přestřelky by byli jistě někteří Němci zraněni nebo zabiti, čímž by mohly být zpuštěny represe proti civilistům, kterými Němci vyhrožovali.

Ronneberg nařídil Stromsheimovi a Idlandovi, aby přeběhli k nedalekému schodišti, které vedlo do prvního patra. Možná se jim podaří projít tudy a dostat se do suterénu. Mezitím Ronneberg a Kayser obíhali kolem budovy a snažili se najít potrubí pro kabeláž, které jim

Tronstad popsal během rozboru před akcí. Náhle došli k začerněnému oknu, jímž pronikaly tenké paprsky světla. Ronneberg škvírou nahlédl dovnitř a jeho srdce se téměř zastavilo. V místnosti kousek pod oknem zahlédl dvě

řady elektrolyzérů a u stolu mezi nimi sedícího civilistu. Určité obsahující těžkou vodu! A nedaleké kanystry jsou určité pro ni připraveny, a potom budou odeslány do Německa – pokud pro ně určený obsah nebude zničen. Ve svém vzrušení chtěl Ronneberg vyrazit okno a rozestavět nálož. Ale Němci by mohli zaslechnout zvuk rozbíhajícího skla, nebo by starý muž mohl začít křičet. Kde je to potrubí? Ronneberg a Kayser běželi podél zdi, až uviděli žebřík, který vedl k úzkému otvoru těsně nad prvním patrem.

„To musí být to potrubí,“ pronesl s nadějí v hlase Ronneberg.

Rozhlédli se kolem a doufali, že uvidí svoje dva kamarády, kteří měli za úkol zkusit dveře v prvním patře, ale nikdo se ze tmy neobjevil. „Protože jsme nesměli ztrácet čas a nevěděli jsme, kde jsou ostatní,“ napsal později v hlášení Ronneberg, „rozhodli jsme se provést demolici sami.“

Z kapsy vytáhl svítilnu, vyšplhal po žebříku a hlavou napřed se protáhnul do otvoru; Kayser jej následoval.

Úzkým tunelem se pomalu sunuli kupředu. Byl tak úzký, že se nemohli podívat za sebe. Zvláště náročné bylo plazit se přes spleť trubek pokrytých rzi a kabelů. Cesta se zdála ne-

konečná. Co když se dostanou k překážce, kolem které se neprotáhnou? Dokázali by se odplazit pozpátku, když nemohou téměř kupředu? Toto potrubí se pro ně mohlo stát rakví.

Když se proplížili téměř 30 m potrubím, Ronneberg náhle za sebou uslyšel hlasitý kovový zvuk, který se rozléhal jako v jeskyni. Kayserovi vypadala pistole z kožené pouzdra a dopadla na kovovou trubku. Oběma zamrazilo a nepohnuli se, dokud se ozvěna nevytratila a nepřešla do neustálého hučení stroju, které vyráběly tekutinu smrti.

Kayser opatrně vytáhl pistoli; doufali, že strážný uvnitř místnosti nezaslechne úder. Potom pokračovali v pomalém postupu kupředu. Konečně Ronnebergova svítilna ukázala konec tunelu. A během minuty se pomocí žebříku dostali do místnosti v přízemí, která sousedila s místností s těžkou vodou. Vytáhli pistole a šli ke dvojitým dveřím.

Ignorovali na nich nápis v němčině a norštině „Nepovolaným vstup zakázán“. Ronneberg opatrně vzal za kliku a ke svému překvapení zjistil, že dveře nejsou zamčené. Pouze je pootevřel, aby zahlédl hlídače, který stále seděl u stolu, zády ke dveřím.

Kayser vběhl první do místnosti a zakřičel: „Ruce vzhůru! Jestli budete klást odpor, zastřelím vás!“

Hlídače se otočil na židli, potom se postavil a zvedl rozřezané ruce. Šokovaně zíral na veštec jako na zjevení. Zatímco Ronneberg zamknul dveře zevnitř, Kayser neustále mířil na muže pistolí a druhou rukou mu ukázal na britské označení na rukávech.

„Jste britští vojáci,“ řekl norský, tak aby mu muž, evidentně krajan, jasně rozuměl. Dou-

■ Jens Anton Poulsson, který vedl přípravný tým pro sabotáž.

■ Norští commandos, kteří zaútočili na továrnu na výrobu těžké vody. Sedící zleva doprava: Jens Anton Poulsson, Leif Tronstad, Joachim Ronneberg. Stojící zleva doprava: Hans Storhaug, Fredrik Kayser, Kasper Idland, Claus Helberg, Birger Stromsheim.

Setkání norských commandos v roce 1993. Sedící zleva: Claus Helberg, Birger Stromsheim, Joachim Ronneberg, Fredrik Kayser. Stojící zleva: Hans Storhaug, Rolf Sorlie, Arne Kjelstrup, Knut Lier-Hansen.

fal, že hlídač později Němcům řekne, že útok provedli britští commandos. „Přišli jsme zničit toto zařízení, protože Němci se pomocí něho pokouší vytvořit novou výbušninu. Jen buď potichu, spolupracuj a nic se ti nestane.“

Mezitím si Ronneberg nasadil gumové rukavice, aby jej chránil před elektrickým proudem, a začal rozmistovat nálože kolem 18 elektrolyzérů na těžkou vodu. Zvládl to lehce, protože již v Británii si to nacvičil na perfektních maketách těchto 1,27 m vysokých ocelových válců.

Jak se pohyboval od jednoho válce k druhému a připevňoval k nim 30cm nálože, hlídač Gustave Johansen jej pozoroval se stále větším obdivem. Konečně uvěřil tomu, že to jsou britští vojáci, nebo při nejmenším že pro Brity pracují. A již nevypadal, že by byl rozrušen jejich neuvěřitelným vniknutím do továrny. V jednu chvíli varoval Ronneberga na nebezpečí elektrolyzy. „Budte opatrný,“ řekl, „louh se může dostat do rukavic.“

Když Ronneberg umístil nálože asi k polovině nádob, náhle zvuk rozbitého skla rozrazil ticho. Kayser namířil pistolí na okno, ze kterého vypadla okenní tabule. Obával se nejhoršího. Pro zajištění úspěchu stačí pár minut. Je na něm, aby zachránil tuto životně důležitou misi?

V okně se ale objevila známá tvář – Birger Stromsheim!

Kayser sklonil svoji pistolí a opět jí zamířil na Johansena, aby mu nedal žádnou šanci a nemusel opravdu zjišťovat, ke komu je lojajální. Ronneberg přerušil svoji práci a odběhl k oknu, aby odstránil rozbité sklo a pomohl Stromsheimovi prolézt. Idland byl se Stromsheimem, ale Ronneberg mu nařídil, aby zůstal venku a hlídal.

„Zatraceně!“ vykřikl Ronneberg a chytil si ruku. Pořezal se o sklo a krev se mu začala řídit z rány. Chtlé co nejdříve úkol dokončit a teď se musí zabývat tím, aby zastavil krvácení, které mu prosakovalo rukavici a podstatně ztížilo rozmistování náloží. Naštěstí

Stromsheim byl také vycvičen a převzal část úkolu.

„Dávejte pozor na zkrat,“ řekl Johansen. „Mohlo by to způsobit výbuch.“

„Výbuch!“ opakoval Kayser. „Proto tu jsme.“ A jeho dva kamarádi horečnatě pracovali na tom, aby se tak stalo. Konečně, když byly všechny nálože položeny, Stromsheim je dvakrát zkontroloval, zatímco Ronneberg, který si každou chvíli musel utírat krev, spojil po dvou 18 zápalných sňůr. Nastavil roznětky na půl a dvě minuty, pro případ, že by kratší nefungovala. Nic se nesmělo ponechat náhodě.

Když Ronneberg dokončil svoji práci, Johansen, kterému nařídili, aby běžel do druhého patra, jakmile budou roznětky iniciovány, náhle vykřikl: „Nemohu najít své brýle. Prosim, pomozte mi je najít. Bez nich téměř nevidím!“

Ronneberg na něj nevěříčně zíral. Byl to moment, který rozhoduje o životě a smrti, nejen pro jeho tým, ale snad i pro Spojence. Německá stráž se může každou chvíli objevit a spustit poplach. Stromsheim byl ještě zaneprázdňen a Kayser ve vedlejší místnosti odemklá klíčem, který vzal Johansenovi, ocelové dveře na dvůr. Hlídač očekával, že Ronneberg položí roznětky a bude hledat jeho brýle! Zbláznil se?

Ale viděl před sebou starého muže, bez pochoby dobrého Nora, který zde pracuje, aby jeho rodina netrpěla hladem. A jak by mohl pracovat bez svých brýlí, které byly v Německem okupovaném a zbídačeném Norsku prakticky nedostupné? Ten muž mohl být klidně jeho otcem.

„Bylo příjemné zjistit, že i za války jsme zůstali lidskými bytostmi,“ přemýšlel Ronneberg, když jsem s ním o mnoho let později vedl rozhovor.

„Kam jste je k čertu položil?“ zeptal se Johansena.

Položil roznětky a začal hledat jeho brýle. V rohu našel obal na brýle. Přinesl jej Johansenovi, který mu velmi děkoval. Ale jen se Ronneberg vrátil ke své práci, hlídač na něj opět zavolal.

„Brýle v něm nejsou,“ pronesl zlomeným hlasem.

Ronneberg se na chvílku zarazil. Může si dovolit ztrácet další čas? Ne – ale ten čas si našel. Rychle prošel každý kout, potom rozhrnul stoh papírů na mužové stole. Konečně našel brýle schované mezi stránkami knihy.

Johansen opět vyjádřil svoje srdečné díky. Ale Ronneberg již opravdu neměl času nabyt. V místnosti zanechal nějaké britské insignie, aby přesvědčil Němce, že zde skutečně byli britští vojáci. Chystal se zapálit roznětky, když Stromsheim, který byl nedaleko schodiště, doběhl k Ronnebergovi a zaseptal: „Někdo jde dolů po schodech!“

Ronneberga zamrazilo. Právěpodobně německá stráž. Jeho dobrý skutek způsobí katastrofu. On a Stromsheim vytáhli pistole a Kayser zamířil na Johansena, aby se ujistil, že je nezádr. Kroky zvlhly silněji, srdce bila rychleji. Stín se konečně objevil na zdi naproti schodišti. Zbraně byly zacleny. A potom se náhle stín proměnil v muže: norského vedoucího noční směny Gunnara Engebretsen.

Žíral v šoku na vetřelce. Jak, k čertu – zdálo se, že se ptá sám sebe – se sem dostali? Jak dokázali oklamat strážce? Ale záškodníci nečekali, aby uspokojili jeho zvědavost. Zatímco Stromsheim a Kayser si vzali na starost civilisty, Ronneberg zapálil dvouminutové a potom 30s roznětky. Vykřikl: „Běžíme!“

Potom Ronneberg, Kayser a Stromsheim proběhli ocelovými dveřmi, které za sebou zabouchli. Na dvoře se setkali s Idlandem. Když byli asi 20 m od budovy, uslyšeli výbuch, který byl ztlumen hlukem strojí, rozléhajícím se na dvoře. Půl tuny těžké vody se náhle „vyfánilo“.

Nyní museli „pouze“ zvládnout ústup stejnou cestou, kterou sem přišli a doufat, že je Němci nezaskočí v roklí. Potom se prolízlí přes 550 km Němci ovládaného území – přes hory a skrz hluboký rozředěný sníh, který tál v relativně teplém vzduchu – do Švédska.

Dan Kurzman

Tento článek je ukázkou z knihy Dana Kurzmána **Krev a voda: Sabotování Hitlerovy bomby**, kterou v polovině listopadu pro Vás vydalo nakladatelství Naše vojsko.

Autor v 19 kapitolách popisuje nejen vytrvalou snahu Spojenců zničit továrnu Norsk Hydro, ale ctenářům zároveň přibližuje závoje mezi USA a Německem při stavbě jaderné bomby. Množství materiálů použitých v této knize bylo teprve nedávno odtajněno.

